

i Norge. 1814 er skelsættende i almen norsk som i specifikt norsk-jødisk sammenhæng, idet det ved Eidsvoll-forfatningen – »Europas frieste« – blev stadfæstet, at »Jøder ere fremdeles udelukkede fra Adgang til Riget.« Mendelsohn har viet halvdelen af sin bog til en indgående behandling af digteren Henrik Wergelands kamp for at få denne bestemmelse ophævet. Mendelsohns arbejde betegner her en værdifuld udvidelse af den behandling, der blev emnet til del i Harry Koritzinskys bog fra 1922 »Jødernes Historie i Norge, Henrik Wergelands Kamp for Jødesaken«. Den anden halvdel af Mendelsohns bog omhandler de jødiske bosættelser efter paragraffens ophævelse 1851 og må betegnes som menighedshistorie. Forfatteren har sat sig som mål at skildre samtlige jødiske familier på norsk grund, medtagende alle, der er født før år 1900. I et efterfølgende bind lover forfatteren en behandling af krigsårene og tiden derefter samt oversigter over jødiske foreninger og institutioner og statistisk materiale.

Forfatteren har ikke kunnet modstå den fristelse, der ligger i at kunne udtomme sit emne helt. Antallet af personer involveret i denne 300-års historie om en minoritet i et relativt lille land og det afkastede kildemateriale kan forekomme overkommeligt. Dog må det straks indrømmes, at der ligger mange års arbejde bag bogen. Det politisk-juridiske aspekt af jødernes historie i Norge behandles indgående, ligesom opinionen både i forbindelse med »Jødesaken« og med den gryende antisemitisme i årene op til Anden Verdenskrig er belyst alsidigt ud fra et stort avismateriale. Som personalhistorisk opslagsværk er bogen med sit væld af detaljer uvurderlig. Derimod savnes en placering af de norske jøder, der i 1866 talte 25 personer, i 1920 1457, i en større økonomisk og social sammenhæng. Dette er også påpeget i Per Fuglums anmeldelse i Norsk Historisk Tidsskrift, bd. 50, Oslo 1971. Så mange år efter bogens udgivelse må man derfor vente spændt på andet bind, der formentlig vil komplettere værket og give svar på nogle af de spørgsmål, som bind I har ladet ubesvarede.

Oskar Mendelsohns værk vil givet i mange år komme til at stå som værket om de norske jøder, som Hugo Valentins arbejder gør det i Sverige. I Danmark er det seneste værk, der omfatter jødernes samlede historie i Danmark Poul Borchsenius' »Historien om de danske jøder« fra 1968, som dog ikke helt kommer på højde med de andre værker, også på grund af den manglende dokumentation.

*Merete Christensen*

*Enid Gaudie: Cruel Habitations. A History of Working-Class Housing 1780–1918. London, George Allen & Unwin Ltd., 1974. 364 s., ill. £ 5.75 indb. og £ 3.00 paperback.*

Blandt engelske historikere mærkes en stigende interesse for sociale forhold og for byhistorie. Denne interesse har naturligvis også givet sig udslag i en række undersøgelser af arbejdernes boligforhold under de foregående århundreders industrialisering og urbanisering. Foruden M. W. Flinns genudgivelse af E. Chadwicks »Report on the Sanitary Condition of the Labouring Population of Great Britain, 1842« (1965) kan nævnes flere enkeltstudier af byhistorikeren H. J. Dyos og enkelte bidrag i H. J. Dyos og Michael Wolffs monumentale udgave af artikler om »The Victorian City. Images and Realities« I–II (1973). En mere generel karakter har de af S. D. Chapmann redigerede case-studies »The History of Working-class Housing. A symposium« (1971) og arkitekten J. N. Tarns skitse over »Working-Class Housing in Nineteenth-Century Britain« (1971), der trods den brede titel hovedsagelig beskæftiger sig med lovgivningen og den institutionaliserede boligbevægelse i form af filantropisk byggeri, byggeforeninger m.v.

Som den første har Enid Gaudie i den foreliggende bog vovet springet til en samlet behandling af den engelske arbejderklasses boligforhold fra den industrielle revolution

til slutningen af første verdenskrig. Forfatteren er uddannet som historiker ved Dundee Universitet, og udover den foreliggende forskning har hun kunnet drage nytte af egne undersøgelser over lokale skotske forhold, specielt af tekstilområderne i Vestskotland.

Bogen kan anbefales som en inspirerende og engageret indføring i et stort problemkompleks. Forfatterens baggrund og det brede sigte har i flere henseender været en fordel. I første del af bogen skildres boligforholdene i det præ-industrielle samfund og i landdistrikterne gennem det 19. århundrede. Af denne skildring fremgår med al ønskelig tydelighed, at fortvivlede boligforhold ikke blot var et byproblem eller ensidigt et resultat af industrialismens fremmarch. En af forfatterens hovedteser går endog så vidt som til at hævde, at en væsentlig faktor i vandringen fra land til by var en afgjort forværring af boligforholdene i landdistrikterne. Der kan også være grund til at fremhæve den forholdsvis brede geografiske dækning; fremstillingen når væsentligt længere ud end til London og et par af de største engelske industribyer.

Det lange kronologiske forløb har medvirket til at fastholde enkelte gennemgående hovedproblemer. Overbefolkningen ses således ikke som et udtryk for byggeriets manglende evne til at holde trit med befolkningsudviklingen, men først og fremmest som et resultat af en skæv fordeling mellem indkomstgrupper og mellem lokale områder. Hovedproblemet var hele tiden de dårligst stillede grupper i samfundet. Lønforbedringer og forskellige initiativer til forbedring af arbejdernes boligforhold kom ensidigt de i forvejen bedst stillede arbejdere til gode, mens periodens saneringer på den anden side yderligere forværrede boligsituationen for de laveste lag i samfundet.

Bogen igennem søger forfatteren desuden at give et billede af boligbyggeriets skiftende betingelser, af huslejeudviklingen og af boligernes fysiske udformning. Hovedvægten er imidlertid mere traditionel historisk. Det er lovgivning, administration og institutionaliserede bevægelser som placeres i centrum, og resultaterne sættes navnlig i forhold til holdninger og motiver bag disse institutioners aktivitet. I disse afsnit findes også bogens vægtigste analyser. Forfatteren har bevidst valgt at koncentrere sig om disse sider, men dette valg har givetvis været påvirket af hendes faglige baggrund, af forskningssituationen og af det lettest tilgængelige kildemateriale, hvor ikke mindst Parliamentary Papers udnyttes kraftigt.

Da et af fremstillingens hovedresultater er, at de forskellige institutionaliserede initiativer kun spillede en ringe rolle for boligforholdenes udvikling, virker det ikke helt velbegrunderet at koncentrere sig ensidigt om netop dette aspekt. Også når hun går ind på de mere materielle sider, slår kildegrundlagets svagheder ofte kraftigt igennem. Ved behandlingen af boligernes udformning og indretning (s. 92-100) stilles konkret viden fra opmålinger m.v. således i princippet op mod reformatorenes udsagn, men i den følgende tekst er det alene reformatorerne, der kommer til orde. I det hele virker fremstillingen af de fysiske og til dels også af de økonomiske forhold noget ujævn og mindre gennemarbejdet. Lidt voldsomt sagt giver bogen måske forholdsvis lidt nyt. På den anden side er det begrænset, hvor store krav der kan stilles til et sådant første forsøg på en sammenfatning, og trods svaghederne vil værket i høj grad være nyttigt, også for den begyndende danske forskning inden for dette område.

Endelig skal nævnes, at der næsten samtidig med bogens fremkomst udsendtes to nye, vægtige bidrag til den engelske arbejderklassens boligforhold, nemlig J. N. Tarns fyldige undersøgelse af de forskellige reforminitiativer i »Five Per Cent Philanthropy. An account of housing in urban areas between 1840 and 1914« (1973) og resultaterne af et symposium om engelske etageboliger udgivet af Anthony Sutcliffe under titlen »Multi-Storey Living. The British Working Class Experience« (1974).

Ole Hyldtoft